

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

IRITA SAUKĀNE

Skolēnu runas kultūras attīstīšana

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”
pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”
apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

**Latvijas Universitātes realizētā projekta
„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,
LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2010 – 2011

5. Sabiedrības un indivīda runas kultūra

Analizējot runas kultūru, ir lietderīgi pievērsties sabiedrības un indivīda runas kultūrai.

Par sabiedrības runas kultūru Krievijā ir veikti pētījumi un ar to rezultātiem der iepazīties plašāk, jo daudzi postpadomju valstīs notiekošie procesi ir līdzīgi, tāpat kā līdzīgi ir arī tos izraisījušie cēloņi.

Valodnieki, psihologi, sociologi ir norādījuši vairākas raksturīgas iezīmes sabiedrības runas kultūrā 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā:

- vērojama runas unifikācija, runātāji izmanto daudz klišeju,
- runā vāji izpaužas cilvēka individualitāte,
- runā vērojama vērtējumu polarizācija, arvien retāk komunikanti pauž savu attieksmi atturīgos toņos un pustoņos. Zūd vārda lietošanas gaume un stila izjūta [Ippoļitova i dr. 2007:]

Latvijā saskarsmes aktu kvalitāti 20. gs. 80. gados ir analizējis M. Apinis. Pētnieka atzinums ir līdzīgs – dažādi sociālekonomiski faktori, piemēram, pārmaiņas ģimenē (liels nepilno ģimeņu skaits), masu informācijas līdzekļu ietekme (cilvēki ir kļuvuši par pasīviem uztvērējiem), saskarsmes aktu virspusējums, urbanizētās vides ietekme, ir izraisījuši pārmaiņas savstarpējā saziņā. Vērojama neprasme veikt fātiskās (t.i., nodibināt valodisku kontaktu ar citiem cilvēkiem) un fascinējošās (t.i., sazināšanās uzturēšanai nepieciešamās) operācijas, un tas rada nevēlamas sekas, piem., mazvērtības kompleksu, agresivitāti [Apinis 1989: 3–5].

Turpmākās norises sabiedrības ekonomiskajā, politiskajā, sociālajā dzīvē, pārmaiņas plašsaziņas līdzekļu darbībā, it īpaši televīzijas pārraidēs, elektroniskās vides ietekmes pieaugums ir radījis atbalsi – rodas jaunas iezīmes runas uzvedībā, vērojama virzība pēc

citiem sarunu paraugiem un tematiem, pēc citas leksikas, pēc citas runas kultūras kopumā.

Indivīda runas kultūra, tāpat kā vispārējā kultūra, ir cieši saistīta ar sabiedrības runas kultūru un tās kultūru vispār. Katrs cilvēks no kultūras krātuves izmanto to kultūras minimumu, ko atzīst par nepieciešamu sev un kas visvairāk atbilst viņa personībai, piem., savā runā iesaista noteiktus citātus no grāmatām, filmām, stāsta noteiktas anekdotes, pievērš vai nepievērš uzmanību noteiktiem kultūras faktiem.

Indivīda runa, viņa runas kultūra vienmēr atklāj runātāja individuālās iezīmes, ir viena no cilvēka inteliģences izpausmēm. Rakstnieka Z. Skujiņa vērtējumā „valoda ir cilvēka īpašību rādītājs un izsaka ārkārtīgi daudz. Jūs taču neteiksiet: nu, ar valodu tam Švaukstam šā un tā, bet cilvēks izcils” [Skujiņš 1996: 101].

Lai varētu izveidoties indivīda runas kultūra, ir nepieciešami labi runas paraugi, kvalitatīvas saskarsmes prakse. Tikai sadzīves līmeņa dialogi vai informatīvi kontakti, kuros nav nepieciešams nopietns runas saturs, neveicina ne tikai skolēnu runas kultūras attīstību, bet arī vispārējo kultūru [Иполитова и др. 2007: 99 – 100].